

کنش‌های هویتی در جنبش‌های اجتماعی جدید (مورد مطالعه: جنبش‌های اعتراضی در ایران و انگلستان)

مهدی براتعلی‌پور^۱ و محمدرضا امانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۳/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۱۳

چکیده

امروزه ارتباط بین فضای اینترنتی و محیط جامعه بر اعتراض‌های محلی و ملی تاثیرگذار بوده و به دگرپرسی گسترده‌ای در فرهنگ‌های رسمی منجر شده است. در این معنا، شبکه‌های اجتماعی ابزاری برای جنبش‌های اجتماعی دانسته می‌شوند که معترضان هویت خود را در آن معنا کرده یا بروز می‌دهند. این جنبش‌ها در غیاب دستاوردهای سیاسی ملموس، به حوزه فرهنگ عمومی دسترسی مناسبی پیدا می‌کنند تا بتوانند از طریق جذب گسترده حامی در زمینه مسائل سیاسی تاثیرگذار باشند. آن‌ها از شبکه‌ها و فضای مجازی بهره می‌گیرند تا کنش‌های هویتی را در اجتماع شکل دهند. این پژوهش در صدد است تا با اتکال بر روش مقایسه‌ای، به پرسش از چگونگی ارتباط بین شبکه‌های مجازی و جنبش‌های اجتماعی جدید پاسخ دهد. مطالعه تحولات اجتماعی و سیاسی ۲۰۰۹ در ایران و ۲۰۱۲ در انگلستان، نشان می‌دهد جنبش‌های اجتماعی جدید با محوریت بخشیدن به کنش‌های هویتی، تلاش می‌کنند تا از شبکه‌های مجازی در راستای چیرگی بر کنترل اجتماعی الگوی فرهنگی، سازمان‌یابی جنبش‌های اجتماعی و گسترش اعتراض‌های مدنی بهره ببرند.

واژگان کلیدی: کنش‌های هویتی، جنبش‌های اجتماعی جدید، کنترل اجتماعی، سازمان‌یابی جنبش‌ها، اعتراض مدنی، ایران، انگلستان.

۱. دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه خوارزمی تهران (نویسنده مسئول) Email: Baratalipour@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد علوم سیاسی از دانشگاه خوارزمی تهران Email: msn_236@yahoo.com

مقدمه

طی دو دهه اخیر بحث از شبکه‌های مجازی با توانایی آن در توسعه شبکه‌های اجتماعی پیوند خورده است. از این رو، ارتباط بین فضای اینترنتی و محیط جامعه بر اعتراض‌های محلی و ملی تأثیر گذار بوده و به دگردیسی گسترده‌ای در فرهنگ‌های رسمی منجر شده است. بروز این تحولات موجب شده تا مطالعات متعددی در زمینه چگونگی شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی و گسترش اعتراض‌های مدنی انجام پذیرد. بدین گونه جنبش‌های اجتماعی جدید به مثابه تلاشی پدید آمدند که افراد جامعه سعی بر آن داشته تا نیازهای خود را به صورت رفتارهای گوناگون در آن بروز دهند. از این رو در هر جامعه‌ای مبارزه میان دو بازیگر برای کنترل بر موضوعات فرهنگی، وجود داشته و این تلاش به نوبه‌ی خود، نوعی عمل تحول‌آفرین است که جامعه با اتکالی به خود نمایان می‌سازد (دلپور تا و دیانی، ۱۳۸۴: ۷۴). بدین گونه، جنبش‌های به وقوع پیوسته دارای ویژگی‌هایی از قبیل: ۱. تمایل به فراروی از الگوها و ساختارهای نهادی مستقر یا دور زدن یا ویران ساختن آن‌ها ۲. تبدیل تلقیات، احساسات و باورها به کنش ۳. کنش به صورت جمعی و نه فردی (گودوین و جاسپیر، ۱۳۹۳: ۱۶۴) است. البته باید گفت: جنبش‌های جدید نوعاً سمت‌گیری پساماتریالیستی دارند و بیش از رشد و پیشرفت اجتماعی به مسائل کیفیت زندگی مربوط‌اند (هیوود، ۱۳۹۱: ۴۰۷).

در ارتباط با جنبش‌های اجتماعی جدید، دانشمندان متعددی به نظریه‌پردازی پرداخته‌اند. آلن تورن، پدر جنبش‌های اجتماعی نوین «کنش» را رفتار یک کنشگر می‌داند که به وسیله خاستگاه‌های فرهنگی هدایت می‌شود و در شبکه روابط اجتماعی قرار می‌گیرد. این خاستگاه‌ها توسط ارتباط نابرابر با کنترل اجتماعی تعریف می‌شود. به رغم آن که تغییر در وضعیت جامعه، هدف اصلی جنبش‌های اجتماعی است، این جنبش‌ها در نخستین گام، با ایجاد هویت فردی و اجتماعی جدید و بازسازی معنایی رفتارهای خود، مطالبات سیاسی و نمایندگی سیاسی یا سیاست‌های سازمانی و نهادی را دنبال می‌کنند. بدین سان، چگونگی فرآیندهای اجتماعی عرضه و جهت دهی می‌شود تا همکاری اجتماعی تنظیم شده و به تعادلی میان فردیت و هماهنگی اجتماعی برسد. در این راستا، هویت اجتماعی به عنوان بخشی از تلقی فرد از خود تعریف می‌شود که از درک او نسبت به عضویت در یک گروه اجتماعی و رفتارهای معنابخش نشأت می‌گیرد. اهمیت این مساله در آن است که جنبش‌های اجتماعی، در غیاب دستاوردهای سیاسی ملموس، به حوزه فرهنگ عمومی دسترسی مناسبی پیدا می‌کنند تا بتوانند از طریق جذب گسترده حامی در زمینه مسائل سیاسی تأثیر گذار باشند.

در این رابطه، بررسی مقایسه‌ای انسجام‌یابی و اثرگذاری هویت‌های اجتماعی جدید در تحولات اخیر انگلستان و ایران می‌تواند با نگاه تحلیلی جامعه‌شناسانه و با هدف درس‌آموزی برای سیاست‌گذاری‌های کلان جامعه، موضوعی جذاب و شایسته پژوهش باشد. تحولات اجتماعی سال ۲۰۱۲ انگلستان بیانگر جنبشی نیم میلیونی شامل خانواده‌های جدا مانده از جامعه است که اعتراض‌های آنان به سیاست‌های اجتماعی و در مواردی اقتصادی دولت، با پیامدهایی از قبیل، جستجوی هویت گم شده خود دانسته می‌شود؛ ناتوانی پلیس، کمبود

بودجه سرسری و فرصت طلبی باندهای خلافکار به آن اعتراض‌ها دامن زده و موجی از ناامنی گسترده را به وجود آورد. در این میان، سازماندهی اعتراض‌ها توسط بازیگران بوسيله شبکه‌های اجتماعی مانند: فیسبوک و توئیتر، اهمیت بررسی این موضوع را دوچندان می‌کند. کمی پیش‌تر از آن، در سال ۱۳۸۸ ناآرامی‌هایی پس از انتخابات ریاست جمهوری در ایران به وقوع پیوست که چه بسا بتوان آن را آغاز یا اوج ابراز یک هویت جدید در برابر ارزش‌های رایج اجتماعی و سیاسی دانست. بهره‌گیری از نمادها و معانی یکسان و برگزاری راهپیمایی‌های سکوت برای ابراز هویت متفاوت خود در برابر رقیب، نشان از یک تحول اجتماعی داشت. این پژوهش در صدد است تا به پرسش از چگونگی ارتباط بین شبکه‌های مجازی و دلایل شکل‌گیری کنش‌های هویتی در جنبش‌های اجتماعی جدید پاسخ دهد. مدعا آن است که «جنبش‌های اجتماعی جدید با محوریت بخشیدن به کنش‌های هویتی، تلاش می‌کنند تا از شبکه‌های مجازی در راستای چیرگی بر کنترل اجتماعی الگوی فرهنگی، سازمان‌یابی جنبش‌های اجتماعی و گسترش اعتراض‌های مدنی بهره ببرند». در این پژوهش ما بر آنیم تا با روش مقایسه‌ای، به بررسی موضوع پرداخته و با تحلیلی جامع و ارائه الگوهای مناسب، به بیان راهکارها و بررسی مسائل موجود بپردازیم.

۱. ادبیات پژوهش

در اینجا، مفاهیم کلیدی پژوهش؛ شامل شبکه اجتماعی، جنبش‌های اجتماعی و کنشگری در عصر رسانه، به طور فشرده تعریف می‌شوند.

شبکه اجتماعی: نخستین بار در سال ۱۹۴۰ در انسان‌شناسی توسط رادکلیف براون معرفی شد. سپس در اواسط دهه ۱۹۵۰ این مفهوم توسط بات و بارنزمون مورد استفاده قرار گرفت (عقیلی و پوری، ۱۳۹۱). پس از آن، فضای سایبر به منزلگاه گروهی از مردم تبدیل شد که همدیگر را برای به اشتراک گذاشتن اطلاعات ملاقات می‌کردند (بل، ۱۳۸۹: ۱۵۵).

جنبش‌های اجتماعی: جنبش‌های اجتماعی، به عنوان شبکه تعاملات غیر رسمی میان کثرتی از افراد، گروه‌ها یا انجمن‌های درگیر در جنگ در فعالیت فرهنگی و یا سیاسی، تعریف می‌شود؛ همچنین شامل سه عنصر پایدار: ۱. تلاش‌های عمومی هدفمند برای ساخت یک ادعا در جمعیت ۲. اشتغال عملی از اشکال و ترکیب‌های مختلف سیاسی ۳. تلاش عمومی و هماهنگ شده توسط شرکت کنندگان به یک ادعای ارزشمند از حامیان خود (Zavestoski, 2009: 384) هستند. کنشگری در عصر رسانه: آنجلا جی آگوايو، کنشگری را مفهومی برآمده از رسانه‌های جدید تعریف کرده است که «اغلب با محتوای تولید شده از سوی کاربران، و دروازه‌بانی از سوی آن‌ها، ده‌ها میلیون بیننده و خواننده را به مشارکت و تعامل در خصوص محتوای به اشتراک گذاشته شده فرا می‌خواند». به این ترتیب کنشگری اینترنتی نوعی کنشگری اجتماعی است که در فضای واقعی نیز امکان انعکاس می‌یابد (خانیک‌ی و بصیری جهرمی، ۱۳۹۲).

۱-۱. جنبش‌های اجتماعی جدید

امروزه با کاهش اعتماد عمومی به احزاب سیاسی، جنبش‌های اجتماعی و سازمان‌های غیردولتی نقش مهمی در سازماندهی رفتارهای اعتراضی و بیان اعتراض‌ها در جوامع دموکراتیک دارند (سردارنیا، ۱۳۸۸). از این رو برخی از کنشگران تلاش می‌کنند تا به جای اعمال فشار بر دولت‌ها، برای تغییر و بازنگری در قوانین، مردم را نیز به تغییر رفتارشان ترغیب کنند. بر این اساس جنبش‌های اجتماعی در اولین گام، جهان مطلوب خود را که می‌خواهند به آن برسند و تشکیلات و ساختارهای بزرگ را در مقیاس کوچک ترسیم می‌کنند به عبارت دیگر، اولین کاری که جنبش‌های اجتماعی انجام می‌دهند عبارتست از ترسیم ذهنی مدلی که برایشان مطلوب است. هر چند تغییر وضعیت جامعه، اولین و اصلی‌ترین هدف این جنبش‌هاست. در جنبش‌های اجتماعی، ایجاد هویت و معنا بیشترین اهمیت دارند و پس از آن مطالبات سیاسی، نمایندگی سیاسی یا سیاست‌های سازمانی و نهادی قرار دارند (نش و اسکات، ۱۳۸۸: ۲۴۰).

جنبش‌های اجتماعی نوین، محصول رشد نوگرایی و چون و چرا کردن انسان مدرن در کیفیت زندگی روزمره‌اش است (حسین زاده، ۱۳۸۶). این جنبش‌ها ممکن است در برگزیده احزاب سیاسی و سازمان‌های مبارز انتخاباتی باشند، اما افرادی را نیز در بر می‌گیرند که بخشی از هیچ ساختار سازمان رسمی نیستند. آن‌ها گرداگرد اندیشه‌هایی سازماندهی می‌شوند، که به افراد موافق جنبش شکل‌های جدیدی از هویت اجتماعی و سیاسی می‌دهد (مک لین، ۱۳۹۰: ۸۸۵). یک جنبش نوین اجتماعی بنا به تعریف، یک بازیگر عمومی است که به وسیله افرادی تشکیل شده است که خود را در پرتو منافع عمومی و یا یک هویت عمومی تعریف می‌کند (تاجیک، ۱۳۷۷). این جنبش‌ها، همچنین همه پدیده‌های جمعی، اشکال کنش در سطوح گوناگون ساختار اجتماعی را گرد هم می‌آورند (لارنا و جانستون، ۱۳۸۹: ۱۲۹) و خواهان تغییر بخش یا حوزه‌ای از مناسبات اجتماعی یا فرهنگی در روابط روزمره و در روال معمول زندگی اجتماعی، و نه دگرگونی ساختار سیاسی و تغییر موازنه‌های قدرت می‌باشند (صالحی‌امیری، ۱۳۸۷: ۲۳۸).

در زمینه جنبش‌های اجتماعی، متفکران برجسته‌ای چون هانس تاک^۱، هربرت بلومر^۲، جان مک کارتی و مینر زالد^۳، چارلز تیلی^۴، آلبرتو ملوچی^۵، جیمز دیویس^۶، جان ویلسون^۷، نیل اسملسر^۸، آلن تورن^۹، آلن

-
- 1 Hans Toch
 - 2 Herbert Blumer
 - 3 Jon D.MC Carthy and Mayer N.Zald
 - 4 Charles Tilly
 - 5 Alberto melucci
 - 6 James C.Davies
 - 7 John wilson
 - 8 Neil J.Smelser
 - 9 Alain Touraine

اسکات^۱ در چارچوب سه‌گرایش فردگرایی، رابطه‌گرایی و جبرگرایی نظریه‌پردازی کرده‌اند (زاهد زاهدانی، ۱۳۸۶) از میان این اندیشمندان، آلن تورن برجسته‌ترین نظریه‌پرداز پارادایم هویتی جدید، معتقد است ما اکنون از عصر انقلاب‌ها بیرون آمده‌ایم، زیرا جنبش‌ها تقریباً در همه عرصه‌ها جای نظم را گرفته‌اند. وی در تعریف جنبش اجتماعی بر بعد معناسازی و تفسیری و مفهوم تاریخمندی^۲ توجه می‌کند. او جنبش‌های اجتماعی جدید را به عنوان تعاملات دارای سمت‌گیری هنجاری میان طرفین متخاصمی می‌بیند که از یک میدان فرهنگی مشترک تفاسیر متضادی عرضه می‌کنند (قانع‌راد و خسروخاور، ۱۳۸۶). به اعتقاد تورن، جنبش‌های اجتماعی موضوع اصلی جامعه‌شناسی هستند که بر روی مفهوم کنش و تاریخمندی متمرکز شده‌اند. به طوری‌که نقطه آغاز نظریه واکنش جمعی است (محمدی، ۱۳۸۵). تاریخمندی دربردارنده فرآیندهایی است که به وسیله آنها جامعه به عنوان نتیجه اندیشه و کنش آگاهانه بر روی کنش اجتماعی و شرایطش، تولید می‌گردد (نش، ۱۳۹۰: ۱۶۳).

از نظر آلن تورن، یک حرکت اجتماعی فراگیر زمانی جنبش اجتماعی خوانده می‌شود که از سه ویژگی برخوردار باشد: اصل هویت، اصل مخالفت و اصل عمومیت (واعظی، ۱۳۹۲ الف: ۱۷۶). در اصل هویت، یک جنبش اجتماعی باید هویتی مشخص داشته باشد. هر ملیتی می‌کوشد تا سرزمین خود را گسترش دهد، نمادهایی برای هویت جمعی خود خلق کند و یک حافظه جمعی را مسلح و محقق کند (تورن، ۱۳۸۰: ۱۷۰). در اصل مخالفت، جنبش اجتماعی همیشه در برابر نوع مانع یا نیروی مقاوم قرار دارد و پیوسته سعی می‌کند دشمنان را شکست دهد. هر چه فرهنگ سیاسی مساوات‌گرایانه‌تر، لیبرال‌تر، همه‌مشمول‌تر و فردگرایانه‌تر باشد، مخالفت جنبه خصمانه و مواجهه‌جویانه کمتری خواهد داشت (دلپورتا و دیانی، ۱۳۸۴: ۲۸۹). در اصل عمومیت، یک جنبش اجتماعی به نام ارزش‌های برتر با ایده‌های بزرگ فلسفی و مذهبی آغاز می‌شود و کنش آن هم ملهم از تفکر و عقیده‌ای است که تا حد امکان سعی دارد گسترش یابد (واعظی، ۱۳۹۲ الف: ۱۷۶ و ۱۷۷). تورن در توضیح بیشتر می‌گوید: زندگی اجتماعی با اهمیت یافتن هر چه بیشتر صمیمیت، حریم شخصی و خصوصی، پدید آمدن زندگی مشترک داوطلبانه، ورود مسائل خصوصی همچون جنسیت، تولد، مرگ و خاطرات جمعی به حوزه عمومی شکل می‌گیرد (مک دونالد، ۱۳۸۶).

تورن و ملوچی بر این باور هستند که در دوران پسا‌صنعتی نسبت به دوران صنعتی، جنبش‌های اجتماعی تغییر یافته‌اند (Fadaee, 2011: 91). آن‌ها این نظریه را مطرح می‌کنند که، جنبش‌های اجتماعی جدید با عنوان تظاهرات ضدجهانی شدن احزاب سوسیال دموکراسی، به صورت چپ جدید، از سال ۱۹۶۰ شروع شده‌اند (Cleveland, 2003: 163). البته می‌توان گفت که، جنبش‌های اجتماعی جدید، همچنین در نتیجه یک تغییر از اهداف طبقه کارگری-رهبری به اهداف طبقه متوسط جدید-رهبری تغییر کرده‌اند (Cleveland, 2003).

165). آن‌ها این مبحث را که طبقه متوسط جدید به دنبال اهداف پسامادی هستند، به عنوان یک مفروض و یک وضعیت مشترک میان جنبش‌ها، در میان متخصصان جنبش‌های اجتماعی جدید، نام برده شده است (Cleveland, 2003: 164). به باور برخی پژوهشگران، ما باید اقتصاد سیاسی را در تحقق بخشیدن به ارزش‌های پسا-مادی بگنجانیم، زیرا جنبش‌های اجتماعی می‌توانند ما را به بهترین نحو متوجه بحران مشروعیت جهانی، هویت، اخلاق، احساسات و چشم‌اندازی کند که در ماتریس فضای، تعاملی و اطلاعاتی واقع شده است. همانطور که این مباحث در جنبش‌وال استریت مشهود بود (Langman, 2013: 511).

آن تورن به عنوان یک جامعه‌شناس، هم خلاقیت و هم اصالت را که جزو اصلی هر جامعه خوب است به رسمیت می‌شناسد (Tucker, 2005: 56) و به طور خاص به شناسایی احساسات به جای نفس، با استفاده از هنجارها و رسوم اجتماعی همراه با گسترش عقلانیت، با وجود شناخت کمی از احساسات مربوط می‌شود به نمایش می‌گذارد (King, 2006: 886). به این ترتیب، تورن محور فهم جنبش‌های اجتماعی جدید را خواست هویت، یعنی خواست و اراده تغییر و اداره الگوی کلان کنترل فرهنگی-اجتماعی می‌داند. به طور خلاصه، کانون رهیافت او عبارت است از: فرآیند شکل‌گیری اراده جمعی، راه‌هایی که جنبش با استفاده از آن‌ها خود را در قالب کنشگری جمعی با پروژه‌های تاریخی باز می‌شناسد (واعظی، ۱۳۹۲الف: ۱۵۵) از این رو، وی خود را طرفدار چندفرهنگی متعادل می‌داند (جهانبگلو، ۱۳۷۲). و از منظر وی یک جنبش زمانی از بین می‌رود که هویت سازمانی بر آن مسلط شوند و احساس تعلق به یک جمع وسیع تر را تحت الشعاع خود قرار دهند (صالحی‌امیری، ۱۳۸۷: ۲۴۰).

باید به این نکته توجه داشت که در سال‌های اخیر، بسیاری از جنبش‌های مردمی کوچک، به عنوان جنبش‌های اجتماعی جدید، در نظر گرفته شده‌اند؛ آن‌ها بر مسائل معاصر چون: اهمیت محیط زیست، توانمندسازی زنان، حقوق بشر، به اشتراک گذاری منابع طبیعی و مانند آن متمرکز شده‌اند. در سطح جهانی، در کشور هند رشد فوق‌العاده سازمان‌های غیردولتی به عنوان یک نیروی اجتماعی، اقدام جمعی و بسیج مردم را تسهیل می‌کند. اما این بحث که چگونه، استقرار مردم به عنوان استراتژی‌های مردم محور به خوبی به عنوان یک سازمان در ایجاد رابطه دوستانه با آن‌ها مورد استفاده قرار گیرد، مورد بحث بوده است (Pattnaik & Panda, 2005: 1). از طرفی دیگر در آمریکا لاتین، جنبش‌های اجتماعی جدید با شور و نشاط و خلاقانه، در سازمان‌های مردمی و بسیج محلی و ملی درگیر شده‌اند. این جنبش‌ها در کشورهای بولیوی، برزیل، و جاهای دیگر، در سطح کشورهای خود و منطقه، سیاست‌های موجود را به چالش کشیده‌اند (Vanden, 2007: 17).

۲-۱. کنش‌های هویتی

در آغاز دهه ۱۹۶۰ شکل جدیدی از حیات سیاسی به ویژه در ایالات متحده نمایان شد که اخیراً از آن به عنوان «سیاست هویت» نام می‌برند (کالهن، ۱۳۸۹: ۱۸۸). در همین راستا در سال ۱۹۷۹ نظریه هویت اجتماعی توسط هنری تاجفل و جان ترنر مطرح شد که مفاهیم کلیدی آن شامل: طبقه بندی، هم ذات پنداری و مقایسه بود. آن‌ها هویت اجتماعی را: دانش فرد نسبت به تعلق او به گروه‌های اجتماعی و هیجانان و معانی ارزشی که از تعلق داشتن به آن تحولات برایش حاصل می‌شود، (محمدپور لیما، ۱۳۸۸: ۴۷ و ۴۸). تعریف می‌کردند. بدین منظور بود که هویت اجتماعی در فرآیندهای اجتماعی شدن اولیه و فرآیندهای جاری تعامل اجتماعی افراد، در طول عمرشان با خود و دیگران، تعریف و بازتعریف می‌شود (جنکینز، ۱۳۹۱: ۳۵).

برخی از نظریه پردازان بنام همچون جورج هربرت مید، بر این باورند که هر فرد هویت یا خویشستن خود را از طریق سازماندهی نگرش‌های فردی دیگران، در قالب نگرش‌های سازمان یافته اجتماعی یا گروهی شکل می‌دهد. به بیان دیگر، تصویری که فرد از خود می‌سازد و احساسی که نسبت به خود پیدا می‌کند، بازتاب نگرشی است که دیگران از او دارند. برخی دیگر معتقدند هویت، از طریق زبان در اجتماع ساخته و پرداخته می‌شود و خود را در روابط اجتماعی و ساختارهای قدرت نمایان می‌سازد (گریفیتس، ۱۳۹۰: ۱۰۴۴). البته این نکته را باید ذکر کرد که: هویت‌های اجتماعی چندگانه انعکاسی از ابعاد متعدد زندگی مردم است یک شخص می‌تواند در آن واحد مادر، مهندس، مسلمان و عضو شورای شهر باشد (گیدنز، ۱۳۸۸: ۴۵ - ۴۷).

جامعه‌شناسان و روانشناسان اجتماعی که بر روی این موضوع کار کرده‌اند می‌گویند درگیری‌های هویتی و اجتماعی مسائل کلانی هستند که این نظریه پردازان نمی‌توانند به پیش بینی روابط بین افراد بپردازند (Reed, 2014: 83). اما آلبرتو ملوچی تاکید می‌کند که جنبش‌های اجتماعی ادامه بازتاب درگیری‌های اجتماعی است، که این جنبش‌ها توسط رهبرانی مشخص، گروه‌های داوطلبانه و کوچک، با ساختار شبکه‌ای و سلول مانند، با به اشتراک گذاری اطلاعات از گروه‌های همفکر و پاسخگو به یکدیگر که در زمان مشخص عمل می‌کنند (WALL, 2007: 261). در این بین رسانه‌های عمومی (تلویزیون، رادیو، اینترنت، روزنامه‌ها و مجلات) نقش مهمی در شکل‌گیری و تغییر نگرش و اندیشه و رفتار شهروندان دارند (لطف آبادی، ۱۳۸۵: ۳۶). اگر در گذشته بازیگران جنبش‌ها در انزوا، کارهای خود را دنبال می‌کردند، امروزه تکنولوژی کامپیوتر با تغذیه اطلاعاتی افراد و ارتقای سطح تحلیل آنان از رویدادهای بین‌المللی، آن‌ها را قادر می‌سازد تا به جهان کنونی متصل شوند (Greenwood, 2012: 622). در واقع، اینترنت اغلب به عنوان کلیدی برای ارتباط دیده شده‌اند (WALL, 2007: 262). که جنبش‌های اجتماعی جدید بر اساس آن‌ها هویت‌های فرهنگی متعددی بوجود آورده‌اند (Kaya, 2007: 716).

بی‌تردید، هویت اجتماعی امری همگانی فرض می‌شود، اما نمی‌توان انکار کرد که محل و محتوای هویت‌های اجتماعی به نحوی فرهنگی معین و تنظیم شده است. از این رو شکی نیست که جوامع برحسب

در جه فردگرایی، به ویژه میزان تاکید یک فرهنگ بر استقلال و خودآیینی در مقابل وابستگی متقابل و هماهنگی، با هم متفاوت هستند. تفاوت در فرهنگ‌های جوامع گوناگون، این است که چگونه فرآیندهای هویت اجتماعی عرضه و جهت‌دهی می‌شود تا همکاری اجتماعی تنظیم شود و به تعادلی میان فردیت و هماهنگی اجتماعی دستی یابد (پژوهشنامه هویت اجتماعی، ۱۳۸۸). مثلاً جنبش زاپاتیستها در مکزیک یکی از اولین جنبش‌هایی بود که اینترنت به عنوان یک حرکت برای مبارزه محلی در صحنه بین‌المللی، به آنها کمک کرد. در انجام این کار نوع جدیدی از جنبش‌های اجتماعی که فراتر از هویت گروه‌های اجتماعی بود پدیدار شد، که در این جریان از شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک سازمان دهنده جنبش‌ها استفاده شد. بررسی‌ها نشان داد که مردم چگونه به دنبال ایجاد شبکه‌های اجتماعی می‌روند تا رفتارهای سنتی را در محیطی جدید احیا کنند (RUSSELL, 2005: 559). البته باید گفت: که مفهوم جنبش‌های اجتماعی نوین به تنهایی نمی‌تواند با تمرکز بر هویت، فضای موجود در جنبش‌ها را به تصویر بکشد. به طوری که در آمریکای لاتین علاوه بر فضاهای متداول در این جنبش‌ها، در واقع یک چیز عظیم دیگر وجود داشت و آن هم ظهور عظیم سازمان‌های غیردولتی بود (Reiter, 2011: 153).

۲. پیشینه پژوهش

اجزا و عناصری از پژوهش کنونی، به ویژه در بخش نظری آن از آثار ارزشمند محققان خارجی و داخلی قابل بهره‌گیری و دستیابی است. برای نمونه: دلاپورتا، دوناتلا و دیانی، ماریو (۱۳۸۴) در اثر مشترک خود، «مقدمه ای بر جنبش‌های اجتماعی» به توضیح در ارتباط با مؤلفه‌های جنبش‌های اجتماعی پرداخته‌اند. لارنا، انریک جانستون، هانک (۱۳۸۹)، در کتاب «جنبش‌های نوین اجتماعی»، علاوه بر معرفی مؤلفه‌های جنبش‌های اجتماعی نوین، به تفاوت نگاه نظریه‌پردازان جنبش‌ها نیز نگرسیسته‌اند. خانیکی، هادی، و بصیران جهرمی، حسین، (۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان «کنشگری و قدرت در شبکه‌های اجتماعی مجازی. مطالعه کارکردهای فیس بوک در فضای واقعی» به پتانسیل و کارکردهای شبکه اجتماعی مجازی فیسبوک پرداخته و علاوه بر آن به جنبه‌های اجتماعی و توانایی این شبکه در فضای جامعه پرداخته‌اند. کلوند (۲۰۰۳) در مقاله «آیا طبقه متوسط جدید، جنبش‌های اجتماعی را رهبری می‌کند» به پتانسیل‌های طبقه متوسط جدید در رهبری و جهت‌دهی به اعتراضات موجود در جنبش‌های اجتماعی پرداخته است. وال (۲۰۰۷) در مقاله «جنبش‌های اجتماعی و ایمیل: بررسی از هویت آنلاین در تظاهرات جهانی» به نقش شبکه مجازی ایمیل و نقشی که می‌تواند در جنبش‌های اجتماعی در هویت جهانی ایفا کند، می‌پردازد. مرادی (۲۰۱۰) در مقاله «قوانین ایران: انتخابات ۲۰۰۹ و نا آرامی‌های سیاسی» به وقایع رخ داده در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸ در ایران توجه کرده است. بریج (۲۰۱۲) در مقاله «چهار روز در آگوست، شورش‌ها در انگلستان» شورش‌های ۲۰۱۲ انگلستان را از جهات مختلف مورد مطالعه قرار می‌دهد. چرنیخ (۲۰۱۴) در مقاله «چه وقت احزاب سیاسی به

نتیجه انتخابات اعتراض می‌کنند؟» به بررسی ساختارهایی می‌پردازد که موجب می‌شود تا احزاب سیاسی به نتایج انتخابات اعتراض نمایند.

این پژوهش، افزون بر استفاده از مطالعات جاری، درصدد است تا در جریان مقایسه‌ای تطبیقی شکل‌گیری کنش‌های هویتی را در میان جنبش‌های اجتماعی دو کشور انگلستان و ایران در دوره‌ای مشخص واکاوی نماید. بر این اساس، فارغ از دشواری و حساسیت خاص موضوع مورد مطالعه، منابع قابل اتکای میدانی به غایت اندک است.

۳. روش شناسی پژوهش

این پژوهش بر آن است تا در بررسی وقایع اخیر دو کشور انگلستان و ایران از روش مقایسه‌ای بهره جوید. بر اساس فرهنگ لیتره، مقایسه عبارت از بررسی شباهت و اختلاف‌هاست. بدین قرار مقایسه زمانی صورت می‌پذیرد که دو پدیده دارای جهاتی از تشابه و اختلاف باشند. بین دو پدیده فاقد تشابه یا اختلاف، مقایسه نیز بی‌معناست. به همین دلیل روش‌های مقایسه‌ای روش‌های خاصی مبتنی بر مقایسه دو یا چند گروه، دو یا چند جامعه و حتی دو یا چند فرد است که موضوع مقایسه‌اند. علاوه بر این، مقایسه می‌تواند بین ویژگی‌های خاص گروه یا جامعه یا فرد، در زمان‌های مختلف، صورت گیرد (ساروخانی، ۱۳۸۸، ص ۱۸۳). در روش مقایسه‌ای به دلیل نزدیکی با پژوهش‌های تاریخی؛ گاهی نیز به صورت پژوهش تاریخی - مقایسه‌ای عمل کرده‌ایم. این روش برای بررسی ترکیبات عوامل اجتماعی که یک نتیجه معینی را مانند بروز جنگ داخلی ایجاد می‌کنند، مناسب است. همچنین این روش برای مقایسه نظام‌های اجتماعی کل با هم و یافتن تشابهات و اختلافات جوامع در دراز مدت و تحولات اجتماعی مناسب است. در این روش باید تشابهات یا تفاوت‌ها یا ارتباط موجود بین عوامل یا گروه‌های اجتماعی نشان داده شود. همینطور پژوهشگر باید همان فرآیندها و مفاهیم اجتماعی را در بسترهای تاریخی و اجتماعی متفاوت مقایسه نماید. به همین منظور، روش جمع‌آوری داده‌های ما بدین صورت بوده است که، از کتاب‌های مختلف، اسناد و مقالات و بیانات شخصیت‌های مؤثر در این موضوع استفاده شده است. تحلیل داده‌ها با توجه به موضوع مطروحه نیز به روش توصیفی-تبیینی انجام خواهد شد تا علاوه بر تحلیل وضع موجود و اتفاقات به وقوع پیوسته، بتواند با ارائه مدلی تحلیلی، دلایل را مشخص کرده و با توجه به ضرورت‌های موجود، به تناسب آن راهکار ارائه دهد.

جنبش‌های اجتماعی جدید، همانند همه پدیده‌های اجتماعی یک شبه به عرصه ظهور نرسیده‌اند. بدین سان، آن‌ها در طی زمان و با کمک از ابزارهای رسانه‌ای و هویتی موجود، سطح خود را ارتقا بخشیده و سعی در هر چه بیشتر ایفای نقش خود در سطح جامعه داشته‌اند. در این راستا، شبکه‌های اجتماعی به عنوان ابزاری پیشرو و تسهیل‌کننده در خدمت این جنبش‌ها بوده‌اند، که موفقیت آن‌ها را دوچندان کرده است. در این پژوهش ما بر آن شدیم تا با استفاده از نظریات نظریات آلن تورن، دو مدل طراحی کنیم. مدل اول اشتراکات

جنبش‌های اجتماعی جدید را توضیح می‌دهد؛ و مدل دوم که مدل تحلیلی و اصلی برای تبیین مفهومی موضوع می‌باشد، اصول شکل‌گیری و عوامل مؤثر بر جنبش‌های اجتماعی جدید را تبیین می‌نماید.

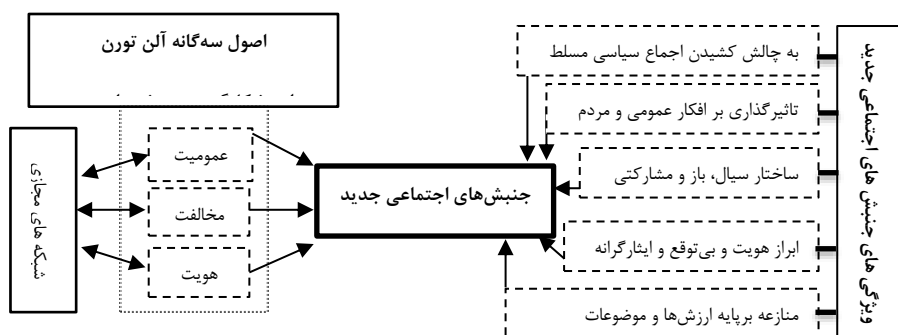
نمودار-۱. مدل اشتراکات جنبش‌های اجتماعی جدید

مآخذ: (دلپورتا و دیانی، ۱۳۸۴: ۳۰-۳۲)

در نمودار ۱، اشتراکات جنبش‌های جدید به چهار دسته: شبکه‌های تعامل غیر رسمی، اعتقادات مشترک و همبستگی، عمل جمعی متمرکز بر منازعات و استفاده از اعتراض؛ تقسیم بندی شده‌اند. در نمودار ۲، اصول سه‌گانه شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی جدید از منظر آلن تورن شامل: عمومیت، مخالفت و هویت آمده است از سوی دیگر در همین مدل ویژگی‌های جنبش‌های اجتماعی جدید و تأثیر شبکه مجازی در کل فرآیند، بازطراحی شده است.

نمودار-۲. مدل مفهومی اصول سه‌گانه و ویژگی‌های جنبش‌های اجتماعی جدید

مآخذ: (قاسمی، ۱۳۸۶: ۷۲؛ و واعظی، ۱۳۹۲ الف: ۱۷۶)

۴. جنبش‌های اجتماعی جدید در ایران و انگلستان

۴-۱. انگلستان

کشور انگلستان با ۲۴۴ هزار کیلومتر مربع مساحت (اطلس جامع گیتاشناسی، ۱۳۸۷: ۸۲) در سال ۲۰۱۲ جمعیتی بالغ بر ۶۰ میلیون نفر را دارا بود که از این جمعیت، تعداد کاربران اینترنت: به بیش از ۵۲,۰۰۰,۰۰۰ نفر عنوان شده بودند؛ یعنی حدود ۸۶ درصد از جمعیت کل کشور و تعداد افرادی که در فیسبوک عضو بودند حدود ۳۲,۰۰۰,۰۰۰ نفر، یعنی ۵۲ درصد از جمعیت برآورد شده‌اند (www.internetworldstats.com). جدیدترین آمار (۲۰۱۲)، شمار بیکاران در بریتانیا را که مشمول دریافت بیمه بیکاری می‌شوند دو میلیون و ششصد و هفتاد هزار نفر نشان می‌دهد که ۱,۲۰۰,۰۰۰ نفرشان را جوانان بین سنین ۱۶ تا ۲۴ سال تشکیل می‌دهد. همین آمار نشان می‌دهد که بیش از نیمی از جوانان جوای کار از اقلیت‌های قومی هستند. (بی بی سی فارسی، ۱۳۹۱/۰۱/۱۱) این مهم خود نشان دهنده اهمیت بسیار زیاد مشکلات جوانان در این کشور را نشان می‌دهد.

در اوت ۲۰۱۱، انگلستان شاهد اغتشاشات گسترده عمومی در ۶۶ مکان با تجمع بود که با تیراندازی پلیس به یک مرد سیاه پوست در شمال لندن رخ داد. (Bridges, 2012) واکنش‌های اولیه از سیاستمداران و جراید این بود که توضیح دهند چرا شورش اتفاق می‌افتد و چه پاسخی برای آن لازم است؟ (Kelsey, 2015: 243) آیا این یک نسخه غربی از بهار عربی بود؟ آیا خشم خشونت در برابر کاهش شدید هزینه‌های اجتماعی بود؟ یا شورش‌های نژادی؟ و یا جرم و جنایت آشکار بود. کمتر از یک سال از شروع المپیک لندن، شورش‌ها در بریتانیا باعث نگرانی بر اجرای بازی‌ها شدند. این شورش‌ها در سراسر کشور با بیش از ۱۰۰ میلیون پوند هزینه رخ داد. (Anonymous, 2011) با تجزیه و تحلیل شورش ۲۰۱۱ در لندن، می‌توان گفت مفاهیم رسانه و سیاست تغییر یافته است. همچنین در حال حاضر تفسیر مفاهیم از جوانان، نژاد جرم و جنایت و محرومیت در مقایسه با شورش سال ۱۹۸۱ تغییر کرده است. به عبارت دیگر تجزیه و تحلیل‌ها نشان می‌دهند که چگونه امروز بحث از جنایت محض، جایگزین مشکلات اجتماعی شده است (Cavanagh & dennis, 2012).

از سال ۱۹۸۹، سیاست‌گذاران نئولیبرال ترویج جامعه مدنی را به عنوان راهی برای مهار قدرت دولت، ثبات، وضعیت موجود لیبرال دموکراسی، و ارائه خدمات دولتی در جای خدمت به به عنوان قلمرو بحث‌های عمومی و رهایی سیاسی مطرح کردند (Ishkanian, 2014: 335)، اما برخی برخی معتقدند که، چشم پوشی انحصاری و اجباری برخی از کسانی که اساساً از حقوق خود محروم و به حاشیه رانده شده‌اند، به انکار تنش‌های اجتماعی و اقتصادی انجامیده است؛ آن‌ها به علت محرومیت سیستماتیک در بسیاری از مناطق زندگی خود را مانند توزیع نابرابر منابع و فرصت به تعامل اجتماعی و اقتصادی و سیاسی می‌بینند. بنابراین در برابر افت کاهش خدمات عمومی و جامعه، خطر شورش بیشتر باقی می‌ماند و ممکن است پاسخ معنی داری پیرامون مفهوم «عدالت اجتماعی» بیشتر توسعه یابد (Lightowers, 2014: 104)

با آن که در پوشش رسانه‌ای، تظاهرات خشمگین و اشغال لندن و بسیج نوآورانه بود، اما تظاهرات اتحادیه‌های کارگری متعدد در برخی از تجزیه و تحلیل‌ها وجود نداشت. (Peterson & others, 2015: 13) در آن تظاهرات؛ نخبگان سیاسی و اقتصادی جناح چپ معتقد بودند ما قربانیان ناعادلانه ریاضت اقتصادی هستیم. (Peterson & others, 2015: 14) به نظر کارشناسان، داده‌ها به طور مداوم نشان می‌داد که مردانی که در شورش ۲۰۱۱ شرکت کرده‌اند، فرهنگ م صرف‌گرایی بر روی آن‌ها تأثیر گذاشته است. به طوری که دلیل آن‌ها برای پیوستن بوده به این شورش، محصول ناراضی‌گری از نداشتن وسایل بوده است. (Treadwell, et al, 2013). به همین خاطر نیز گفته‌اند که محرومیت، حتی محرومیت نسبی، ممکن است خود به جرم منجر شود، به طوری که اگر مردم احساس کنند که آن‌ها یک شانس بهبود داشته باشند اتفاقی نخواهد افتاد اما اگر آن‌ها احساس کنند که به حاشیه رانده می‌شوند، هیچ شانسی برای حکومت وجود ندارد و مردم جامعه به وضعیت خود اهمیتی نمی‌دهند؛ بنابراین یک پتانسیل بالا برای رفتار منحرف وجود دارد (Lightowers, 2014: 92).

برخی دیگر از کارشناسان معتقدند: این کشور (انگلستان) تا به حال چند تظاهرات دانشجویی، چند اعتصاب و راهپیمایی اتحادیه کارگری در طول به روی کارآمدن دولت از یک سال پیش از ۲۰۱۱ تا بعد از شورش‌ها به خود دیده است و دولت به خوبی می‌داند که همه این‌ها در یک اقدام پس زمینه کاهش بی‌رحمانه حمایت اقتصادی و اجرای طرح ریاضت اقتصادی است. (The guardian, 2011) به همین دلیل بود که تونی بلر دلیل اغتشاشات را، جوانان ناراضی معرفی کرد (بی بی سی ۱۳۹۰/۰۵/۳۰) اگرچه آقای کامرون آشوب‌های اخیر را نتیجه فرهنگی دانست که بچه‌ها با آن بزرگ می‌شوند و بر اساس آن حق را از ناحق تشخیص نمی‌دهند و این نظر که فقر و مشکلات مالی مسبب این حوادث بوده است (بی بی سی فارسی ۱۳۹۰/۰۵/۲۰)، رد کرد. بدین منظور برخی محققان معتقدند که، جوانان رمانتیک متمایل به تغییرات اجتماعی‌اند و این نتیجه حس خود را از سرخوردگی سیاسی در آنچه که در اصل یک جامعه مصرف‌کننده است، نشأت می‌گیرد (Miles, 2015: 101).

به طور کلی می‌توان تمام نظریات در ارتباط با شورش در لندن را به ۵ دسته: ۱- نابرابری اجتماعی و اقتصادی ۲- پاسخ ضعیف پلیس ۳- نرخ بالای بیکاری جوانان ۴- فرصت طلبی ۵- تبعیض نژادی (the week, 2011) تقسیم کرد. بعد از اتفاقات به وقوع پیوسته، نخست وزیر وقت یک گروه حقیقت‌یاب تعیین کرد تا دلیل اصلی حادثه را مشخص کند. گزارش گروه تحقیق به تمام مقام‌های مسئول در دولت و نهادهای آموزشی و اجتماعی هشدار می‌دهد که در انگلستان اکنون بیش از نیم میلیون «خانواده فراموش شده» وجود دارد. خانواده‌هایی که والدین آن سال‌ها است بیکار مانده‌اند و از راه دریافت بیمه بیکاری یا کارهای پاره‌وقت مزد امرار معاش می‌کنند که چنین خانه‌ای طبعاً محیط مناسبی برای تربیت فرزندان آن‌ها نخواهد بود که یا از مدرسه فراری‌اند و یا به مدرسه می‌روند که در آن نه از انضباط خبری هست و نه از درس و معلمی کار آزموده.

(بی بی سی فارسی ۱۱ / ۰۱ / ۱۳۹۱) البته باید توجه داشت که در برخی موارد علل خشونت خانگی شامل نابرابری جنسی و کلیشه و همچنین نگرش تحمل خشونت در جامعه، نیازمند رویکردهای بلند مدت است که در تعقیب، و تمرکز بر آموزش و پرورش می‌باشد. (Ishkanian, 2014: 348)

با توجه به موارد مطروحه و نظریات سه گانه آلن تورن، از جمله سه اصول مشخص شامل هویت مشخص، مخالفت و عمومیت در این شورش‌ها به چشم می‌خورد. این افراد برای ابراز بیان خواسته‌های خود دست به این اعمال می‌زدند، آن‌ها تعداد بسیار زیادی خانواده‌های فقیر بودند که به فراموشی سپرده شده و دارای هویتی مشخص بودند. و از طرفی دیگر با اتحاد با یکدیگر به وسیله شبکه‌های مجازی دست به مخالفت با دولت زده و در این راستا کارهای آنان به صورت فراگیر عمومیت یافت. این اعتراضات منجر به بروز یک هویت واحد در برابر دولت شد، هویتی که همانا اقوام مهاجر و بیکاران فراموش شده قسمت اعظم آن را تشکیل می‌دادند. و همانا مخالفت با دولت، همراه با درگیر شدن با پلیس و خراب کردن اموال عمومی و غارت همراه بود؛ که این دو به در سطح مردم عمومیت یافت و به یک اپیدیمی تبدیل شد که مردم با آن کنش هویتی خود را شکل می‌دادند. به عبارت دیگر، آن‌ها می‌خواستند هویت خود را که از ناحیه دولت به دست فراموشی سپرده شده بود را با این با اجتماعی بیان کنند. در این راستا آن‌ها با استفاده از فضای مجازی و خصوصاً شبکه‌های اجتماعی توانستند خود را برای اعتراضات سازماندهی و در برخی موارد علیه نیروی دولت هماهنگ کنند و به مقابله بپردازند. به طوری که بعد از حوادث و دستگیری‌ها نقش مؤثر شبکه‌های اجتماعی مطرح شد: از این رو در یکی از دادگاه‌ها، دو جوان ۲۱ و ۲۲ ساله به جرم تحریک به اغتشاش از طریق فیسبوک به ۴ سال زندان محکوم شدند (بی بی سی فارسی ۲۶ / ۰۵ / ۱۳۹۰) البته این نکته را باید در نظر داشت که کمیته حقیقت یابی که برای بررسی حوادث تشکیل شد، نتیجه خود را به صورت توصیه‌ای که به نهادهای مختلف هشدار می‌داد، صادر کرد. حال اینکه چقدر از آن‌ها جامعه عمل پوشانیده شده است، نیازمند گذر زمان است.

۲-۴. ایران

کشور ایران با ۱,۶۴۸,۰۰۰ کیلومتر مربع مساحت، (اطلس جامع گیتا شنا سی، ۱۳۸۷، ص ۸۳). در سال ۲۰۰۹ جمعیتی بالغ بر ۷۵ میلیون نفر در سال دارا بود. که در همین زمان تعداد کاربران اینترنت در ایران در همین سال حدود ۳۲,۲۰۰,۰۰۰ نفر برآورد شدند، یعنی حدود ۴۲ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شدند. (www.internetworldstats.com) از این رو در همین زمان بیش از ۱۰۰ هزار وب سایت بر روی پسوند رسمی ایران ir راه اندازی شده بودند (ر.ک: نیکانلو، ۱۳۸۸). در خردادماه ۱۳۸۸، وقایعی پس از انتخابات ریاست جمهوری در ایران رخ داد که باعث ایجاد مساله‌های متفاوتی در ابعاد مختلف گردید. اعتراض برخی از کاندیداها به نتیجه انتخابات، منجر به ظهور اعتراضاتی توسط مردم گردید که به وقایع مختلفی در ایران انجامید. برخی کارشناسان ریشه بروز این وقایع را به حدود ۲۰ سال قبل از آن می‌دانند، آن‌ها معتقدند: پس از

جنگ تحمیلی ایران و عراق، در حالی که در جامعه ذاتاً متکثر ایرانی، بزرگ‌ترین نیاز برقراری گفتمان‌های چند جانبه جهت رسیدن به توافق‌های هنجاری و تدوین قوانین و مقررات حقوقی لازم برای اداره نظام اجتماعی، امر ضروری به نظر می‌رسید، غلتیدن به سمت هرج و مرج سیاسی و فرهنگی، مفید شدن گفتمان‌های صورت گرفته را تقلیل داد و از درون آن‌ها توافق‌های هنجاری پسین که صورت مساله‌های بنیادی را بردارد، کمتر بدست آمد (شفیعی، ۱۳۸۹: ۳۲۴)

با اعلام نتایج انتخابات ریاست جمهوری، مبنی بر اینکه آقای احمدی نژاد با ۶۲،۶۳٪ در برابر ۳۳،۷۵٪ آقای موسوی، آراء پیروز را به دست آورده است (Ems, 2014: 723) در واکنش به اعلام نتایج انتخابات، شمار گسترده‌ای از مردم برای ابراز خشم خود نسبت به نتیجه انتخابات، با به اشتراک گذاشتن احساسات و هیجانات سیاسی خود، به خیابان‌ها آمده و نسبت به دست‌کاری نتایج انتخابات اعتراض کردند. رهبران معترضان خواستار برگزاری اعتراض سراسری شدند. به دنبال آن، در روز ۲۵ خرداد، تهران شاهد حضور جوانان، میانسالان و کهنسالان، کارگران و کارمندان، بازاری‌ها و دانشجویان، و زنان و مردان در راهپیمایی سکوت از میدان انقلاب تا میدان آزادی بود (Morady, 2010: 53). این حرکت اعتراضی نخست، انقلاب رنگی و پس از مدت کوتاهی، با آگاهی از دلالت‌های غیررضایت‌بخش این اصطلاح خاص، به کودتای مخملی و اقدام علیه جمهوریت نظام تفسیر شد. استدلال این بود که رهبران این حرکت اعتراضی به پیروی از احزاب سایر کشورها، پس از شکست در انتخابات با توسل‌جستن به راهبردهای قانون‌شکنانه، نسبت به نتایج انتخابات اعتراض کرده و تلاش می‌کنند تا آنچه از طریق صندوق‌های آرا به دست نیاوردند، به یاری تظاهرات خشونت‌آمیزی خیابانی تحصیل نمایند، زیرا رژیم‌های سیاسی با هدف برقراری امنیت و ثبات سیاسی ممکن است طی مصالحه‌ای سیاسی به خواست‌های نامشروع رهبران معترضان تن در دهند (Chernykh, 2014: 1359). با این وجود، در ارزیابی این تحلیل نباید از خاستگاه اقتدارآمیز این گونه رژیم‌ها غفلت ورزید.

در این دوره از انتخابات ریاست جمهوری، اینترنت ر سانه مهمی بود که در رقابت‌های انتخاباتی نقش فوق العاده و تاثیرگذاری را ایفا کرد. به همین منظور کارشناسان معتقدند استفاده از تلفن همراه در عمل جمعی فراتر از یک دیدگاه صرفاً ابزار است، این نیز مستلزم فراتر رفتن از فن آوری و تجزیه و تحلیل غیرانتقادی از حوادث اعتراض است و به جای مطالعه استفاده از ارتباطات تلفن همراه و مجموعه‌ای از اقدامات در اعتراض طریق دستگاه تلفن همراه، روابط قدرت که فعالان به دنبال آن هستند را به چالش می‌کشد. همچنین تلفن همراه می‌تواند به عنوان نظارت و نگهداری از روابط قدرت موجود، به محدود کردن و توانمندسازی مقاومت بیانجامد (Neumayer & Gitte, 2014: 130). اگر بخواهیم به صورت تفکیک سنی و وضعیت بهره‌برداری از اینترنت در سال ۱۳۸۸ را در کشور ایران بیان کنیم باید گفت: بیش از ۴۸ درصد از استفاده‌کنندگان کمتر از ۲۵ سال سن، بیش از ۲۸ درصد از ۲۵ تا ۳۵ سال و ۱۶ درصد از ۳۵ تا ۵۰ سال و ۵ درصد بیش از ۵۰ سال داشته‌اند. (واعظی، ۱۳۹۲: ۷۹). این آمار نشان دهنده آن است که اغلب استفاده‌کنندگان از اینترنت، جوانانی

هستند که پتانسیل انجام فعالیت‌های اجتماعی خصوصاً ایجاد یک جنبش را دارند. همچنین براساس آخرین آمار به دست آمده در مرکز متما (مرکز مدیریت توسعه ملی اینترنت)، ۱۵ استان تهران، اصفهان، تبریز، یزد و شیراز از حیث ضریب نفوذ اینترنت بیشترین کاربر را به خود اختصاص داده بودند. (واعظی، ۱۳۹۲: ۸۰). این درحالی است که اکثر اعتراضات در این شهرها رخ داد. با توجه به گروه سنی جمعیت استفاده کننده از اینترنت می‌توان گفت که ۷۰ درصد از نیروی جوان کشور از کاربران فضای مجازی‌اند. از این رو جوانان بخش اعظم افرادی بودند که در اعتراضات شرکت داشتند. اعتراضاتی که به دنبال انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۸۸ به وقوع پیوست.

در این نکته شکی نیست که بخش عمده‌ای از ساماندهی ارتباطات میان جوانان بعد از انتخابات ریاست جمهوری دهم، از طریق اینترنت و شبکه‌های اجتماعی صورت گرفته است. البته باید توجه داشت که برخی از کارشناسان معتقدند حوادث در ایران به عنوان یک «انقلاب توییت» که بعضی آن را نامدیده‌اند، نامناسب است. زیرا بسیاری از توییت‌ها در مورد انتخابات از خارج از ایران آمد (Ems, 2014: 724)، اما این شبکه به اندازه‌ای مؤثر بود که برخی دولتمردان ایالات متحده به عنوان حرکتی استراتژیک به طور مستقیم با توییت تماس بگیرد و خواستار آن شود تا تعمیر و نگهداری سیستم‌های برنامه ریزی شده را به تأخیر بیاندازد تا توییت در ایران غیر قابل دسترس نشود (Ems, 2014: 724). مرکز دیپلماسی عمومی دانشگاه کالیفرنیا بر نقش وب سایت‌هایی مانند توییت در ناآرامی‌های پس از انتخابات ایران پرداخته و تأکید کرد ۹۸ درصد از لینک‌های توییت، درباره انتخابات و ناآرامی‌های پس از آن بود. بنابر برخی گزارش‌ها نیز، در این دوره ایرانیان از فیسبوک بیشتر استفاده می‌کرده‌اند، زیرا در مقایسه با توییت که مطالب کوتاه‌تری را می‌پذیرد، به لحاظ سرعت امکان بیشتری به کاربران می‌دهد (ضیایی‌پرور، ۱۳۸۸). فزون‌تر، عملکرد صداوسیما در آستانه و پس از این بحران نیز انتقاداتی را سبب شد و سوگیری این رسانه در پوشش خبری اجتماعات اعتراضی موجب شد تا بخش گسترده‌ای از کنشگران به رسانه‌های جایگزین و شبکه‌های اجتماعی مجازی روی آوردند.

در بررسی تحلیلی این رویداد، عناصر اصلی سه گانه تورن، شامل هویت مشخص، مخالفت و عمومیت کاملاً به چشم می‌خورد. در دلیل کاوی چرایی کنش مخالفت‌آمیز افراد می‌توان بر جست‌وجو و ابراز هویت گمشده آنان تأکید ورزید. بر این اساس، این اعتراضات منجر به بروز یک هویت واحد در برابر دولت می‌شود؛ هویتی که افراد در نمادی چون رنگ سبز و راهپیمایی اعتراضی سکوت، خود را تعریف و بازسازی کرده و هویت خود را به نمایش می‌گذاشتند. مخالفت با دولت و قدرت مستقر با درگیر شدن با پلیس و نیروهای حامی دولت همراه بود. این دو عنصر در سطح مردم عمومیت یافت و به عملی تبدیل شد که مردم با آن، کنش هویتی خود را شکل می‌دادند. این سه‌گانه در حوادث ۲۵ تا ۳۰ خرداد ۱۳۸۸، روز قدس، روز دانش آموز، روز دانشجو و عاشورای حسینی ادامه یافت. این کنشگران می‌خواستند هویت خود را که مورد بی‌مهری قرار گرفته بود، در قالب کنش‌های اجتماعی بیان کنند. در این راستا، آن‌ها با استفاده از فضای مجازی و خصوصاً شبکه‌های اجتماعی

توانستند خود را برای اعتراضات سازماندهی و در برخی موارد علیه نیروی دولت هماهنگ کنند. این امر همان گونه که هویت و کنش‌های هویتی جدیدی را در چارچوب جنبش‌های اجتماعی جدید به شکل همگانی نمایان می‌سازد و بدین لحاظ، تحول در منابع انسجام‌بخش اجتماعی را نوید می‌بخشد، در نگاهی دیگر، خدشه در پیوند مردم با حاکمیت و ارزش‌های کنونی جامعه و بالمآل گسست در انسجام ملی تلقی می‌گردد (صالحی، ۱۳۸۹: ۱۳۳).

۳-۴. کنش‌های هویتی در ایران و انگلستان؛ بررسی مقایسه‌ای

بررسی کنش‌های هویتی در ایران و انگلستان در دو جنبه همسانی‌ها و ناهمسانی‌ها می‌تواند نگاهی عمیق‌تری از چرایی بروز این دو رویداد و به دنبال آن، چگونگی مواجهه با حوادث مشابه در آینده و مهم‌تر، توجه به بسترهای اجتماعی و سیاسی این رویدادها در هرگونه سیاستگذاری‌های آتی به ما آرایه کند. ذیلا این دو جنبه به تفکیک و فشرده ذکر می‌شوند:

۱-۳-۴. همسانی‌های کنشی و کنشگران

جست‌وجوی همسانی‌های کنش‌های هویتی در ایران و انگلستان ما را به چهار ویژگی مهم در این کنش‌ها و کنشگران رهنمون می‌سازد:

نخست؛ کنش‌های هویتی در ایران و انگلستان بر بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی استوار است. در هر دو کشور از شبکه‌های اجتماعی چون فیس‌بوک و توییتر در جهت سازماندهی اعتراضات استفاده شد. در ایران، آزادی فضای فیس‌بوک و فضای واقعی، در روزهای منتهی به پایان انتخابات، منجر به خوداظهاری کاربران و آشکارا ابراز کردن علایق و عقایدشان شده بود. همچنین دسترسی سریع و آسان و بدون هزینه به این شبکه‌ی اجتماعی، فیلتر نبودن در این مقطع زمانی، توانست مردم را ترغیب کرده تا افکار، عقاید و یا حتی برنامه ریزی برای اعتراضات خود را در این شبکه‌ها بیان کنند. در انگلستان استیو کاوانا، از مقام‌های بلندپایه پلیس لندن گفت: «از شبکه‌های اجتماعی و سایر شیوه‌ها برای سازمان دهی چنین سطحی از حرص و خلاقیت استفاده شد». (بی بی سی فارسی، ۱۳۹۰/۰۵/۲۸) همچنین دو جوان ۲۱ و ۲۲ ساله به جرم تحریک به اغتشاش از طریق فیس‌بوک به ۴ سال زندان محکوم شدند (بی بی سی فارسی، ۱۳۹۰/۰۵/۲۶)

دوم؛ تخریب اموال عمومی، فارغ از گستره، چرایی وقوع و عوامل آن، پدیده‌ای شوم را به نمایش می‌گذارد که دفاع از اعتراض همگانی و شیوه کنترل آن را سخت می‌کند. در انگلستان، دیوید کامرون، نخست وزیر بریتانیا در نخستین واکنش خود درباره آشوب‌ها و آتش سوزی‌ها و به غارت رفتن کلی از اجناس فروشگاه‌های بزرگ و کوچک عاملان آن را جمعی اوباش و هرج و مرج طلب خواند که با سوء استفاده از ناامنی در بعضی از

شهرها دست به چپاول اموال و دارایی مردم زدند. (بی بی سی فارسی ۰۱/۱۱ / ۱۳۹۱). این تخریب در ایران با شدتی متفاوت و هنگام رویارویی معترضان خیابانی با نیروهای انتظامی به وقوع پیوست. مطالعه دقیق و بی طرفانه گستره، چرایی وقوع و عوامل آن می‌تواند سهم تردید نا پذیر پژوهش‌های اجتماعی در سیاستگذاری‌های کلان کشور را به نمایش گذارد.

سوم؛ بررسی جایگاه اجتماعی افراد مشارکت‌جو در این دو رویداد همسانی نیروهای تاثیرگذار و کنشگران را نشان می‌دهد. در انگلستان، بنابر گزارش رسانه‌ها با توجه به خصوصیات کسانی که تاکنون بازداشت و متهم شده‌اند، افرادی از طبقات اجتماعی، نژادها و قومیت‌های مختلف دیده می‌شوند و فزون‌تر، بسیاری از بازداشت‌شدگان جوان و حتی نوجوان هستند (بی بی سی فارسی، ۱۳۹۰/۰۴/۲۱) در ایران، به ویژه در شهر تهران رهبران معتبر ضامن در تاریخ ۲۵ خرداد خواستار برگزاری راهپیمایی سراسری سکوت شدند که به دنبال آن، جمعیت انبوهی با پیشینه‌های متفاوت جنسی، قومی، طبقاتی، قشربندی و شغلی شرکت داشتند (Morady, 2010: 53). همین امر در ترکیب معترضان و بازداشت‌شدگان به چشم می‌خورد.

چهارم؛ تشکیل کمیته حقیقت‌یاب با هدف آسیب‌شناسی شرایط وقوع و چگونگی مدیریت آن، همسانی این دو رویداد را در اقدامات پس از وقوع آشکار می‌سازد. پس از اتفاقات به وقوع پیوسته، نخست وزیر انگلستان یک گروه حقیقت‌یاب برای شناسایی دلایل بروز این حادثه تعیین کرد. (بی بی سی فارسی، ۰۱/۱۱ / ۱۳۹۱) حال آنکه نتیجه آن توصیه‌ای بود، که به نهادهای مختلف از جمله مقامات مسئول در دولت و نهادهای آموزشی و اجتماعی هشدار می‌داد که یک قشر فراموش شده در جامعه انگلستان وجود دارد. که باید به طرق مختلف به آن‌ها توجه کرد. در ایران علی لاریجانی، رئیس مجلس، هیأتی از نمایندگان مجلس را به عنوان کمیته حقیقت‌یاب برای بررسی اغتشاشات تشکیل داد (سایت خبرآنلاین، ۱۳۸۸/۴/۱۲) که نتیجه آن تنها قرائت این گزارش در صحن علنی مجلس بود. و فارغ از میزان صحت و دقت این گزارش، هرگز به پیگیری آن از طریق نهادهای نظارتی و قضایی منجر نشد.

۲-۳-۴. ناهمسانی‌های کنشی و کنشگران

کنش‌ها و کنشگران ناهمسان در دو کشور مورد مطالعه، صرف‌نظر از سطح نهادی‌نگی متفاوت رفتاری کنشگران سیاسی و نهادهای دولتی، ما را به شش ویژگی زیر در این کنش‌ها و کنشگران رهنمون می‌سازد:
نخست؛ هر دو حزب کارگر و محافظه کار در انگلستان یک تصمیم واحد در برابر برخورد با قضایای رخ داده گرفتند. اما در ایران اصلاح‌طلبان و اصولگرایان هر یک نظرات خاص خود را داشته و سعی بر آن می‌کردند تا نظر خود را موجه نشان داده و بر دیگری تحمیل کنند.

دوم؛ در انگلستان تظاهرات گروهی از مردم علیه دولتی بود که می‌خواستند صرفاً هویت گمشده خویش را به دولت باز شناسند. بدین ترتیب که با بالا گرفتن دامنه تظاهرات علیه پلیس لندن و اتهام پرونده سازی برای سرپوش گذاردن بر «نژاد پرستی پلیس» دامنه تظاهرات گسترش پیدا کرد و اعتراض‌های آرام اولیه به درگیری با پلیس منجر شد. (بی بی سی فارسی، ۱۳۹۱/۰۱/۱۱) اما در ایران، حامیان تظاهر کنندگان، کسانی بودند که می‌خواستند قدرت اجرایی را بدست بگیرند و نسبت به نتیجه انتخابات معترض بودند.

سوم؛ تشکیل دادگاه‌های افراد در انگلستان بسیار سریع و همراه با تشکیل دادگاه‌های شبانه بود. به طوری که بامداد روز پنجشنبه، ۲۰ مرداد منابع قضایی بریتانیا گزارش کردند که تعدادی از دادگاه‌های بدوی در لندن، منچستر و سولیهیل به منظور رسیدگی به شکایت پلیس علیه کسانی که در جریان ناآرامی‌های اخیر بازداشت شده‌اند، تشکیل جلسه دادند و جلسات برخی از این دادگاه‌ها در طول ساعات شب گذشته ادامه داشته است (بی بی سی فارسی ۱۳۹۰/۰۵/۲۰) اما در ایران، اولین دادگاه ۲ ماه بعد از اعتراضات انجام گرفت. اولین دادگاه شنبه ۱۰ مرداد ۸۸، دومین شنبه ۸۸/۵/۱۷، سوم یک شنبه ۸۸/۵/۲۵، چهارم سه شنبه ۱۳۸۸/۶/۳، پنجم دوشنبه ۸۸/۶/۲۳ برگزار شد.

چهارم؛ در انگلستان جرائم محدود به سرقت شد و اکثر موارد محاکمه‌ها به دادگاه‌های بدوی سپرده شد، دادگاه‌های بدوی حق صدور احکام مجازات‌های نقدی نسبتاً سبک و حبس تا شش ماه را دارند، اما می‌توانند پرونده‌هایی را که مستوجب احکام سنگین تری می‌دانند به دادگاه‌های بالاتر ارجاع دهند که به معنی روند طولانی رسیدگی قضایی است. (بی بی سی فارسی، ۱۳۹۰/۰۵/۲۰) اما در ایران و سعت جرائم زیاد شده و دامنه‌اش به اقدام علیه امنیت ملی رسید که دادگاه‌های انقلاب باید به آن رسیدگی می‌کردند.

پنجم؛ از دوربین مداربسته برای شناسایی افراد متخلف در انگلستان استفاده وسیع شد. همچنین از تصاویر گرفته شده از حوادث اخیر برای شناسایی متهمان استفاده شد. پلیس هزاران نفر را بازداشت کرد و با استناد به صدها تصویر از تلویزیون‌های مدار بسته عمومی و خصوصی که بسیاری از مردان و زنان جوان، سفید و سیاه پوست را در حال شکستن در و پنجره فرو شگانه‌ها و غارت هر آنچه که به دست آنان می‌رسید، نشان می‌داد، شمار کثیری از آنان را متهم و روانه دادگاه‌ها کرد (بی بی سی، فارسی ۱۳۹۱/۰۱/۱۱) یا پلیس تصاویر کسانی را که در جریان ناآرامی‌ها مرتکب اقداماتی مانند به آتش کشیدن خودروها و اماکن و به خصوص غارت فرو شگانه‌های شده‌اند، منتشر کرده و خواستار اطلاعات منجر به بازداشت آنان شده است (بی بی سی فارسی ۱۳۹۰/۰۵/۲۱) این در حالی بود که در ایران به دلیل کمبود دوربین‌های مدار بسته، بسیار کم از این دوربین‌ها برای شناسایی افراد استفاده شد و وظیفه شناسایی به عهده قوای انتظامی و اطلاعاتی بود و مردم نقشی در آن نداشتند یا نقش آنان بسیار کم‌رنگ بود.

ششم؛ اقماع سازی در انگلستان از طریق رسانه انجام گرفت، به طوری که تما شای تصاویر دزدی‌های بی‌شرمانه و وارد کردن خسارت غیرموجه به ساختمان‌ها و خودروها طی چند شب ناآرامی در لندن و چند شهر

دیگر بریتانیا، بسیاری از مردم این کشور را در بهت فرو برد (بی بی سی فارسی، ۱۳۹۰/۰۵/۱۹)، اما ورود صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران به این حوادث آمیخته با جهت‌گیری‌های سیاسی خاص بوده که به تشدید روحیه ستیزه‌جویی مخالفان منجر می‌شد. آشکار است که این رویه هرگز نمی‌توانست به طور گسترده افکار عمومی را تحت تاثیر قرار دهد. به ویژه، ورود زود هنگام و روشن‌گرانه به اقدامات تخریبی سازمان‌یافته یا مجرمانه نهادی ضرورتی انکارناپذیر است که هیچگاه مورد توجه قرار نگرفت.

۴-۴. راهکارهایی عملی برای مدیریت هوشمندانه بحران‌های اجتماعی

با توجه به هم‌سانی‌ها و ناهم‌سانی‌های کن‌شی و کن‌شگران در دو رویداد مورد مطالعه، ارایه پیرشهادها و راهکارهای زیر می‌تواند به ما در مدیریت هوشمندانه بحران‌های اجتماعی آتی و فروکاستن از پیامدهای ناگوار تلاطم‌های پیشین بر امنیت ملی و خواست همگانی مشارکت سیاسی یاری رساند:

نخست؛ آشکار است که همه نظام‌های سیاسی به دنبال حفظ نظم و امنیت و برقراری آرامش و ثبات در زندگی سیاسی هستند. اما این امر نباید به غفلت از ریشه‌های اصلی بحران‌های اجتماعی و سیاسی موجود در جامعه منجر شود. این ریشه‌ها در نارضایتی شماری از گروه‌های تاثیرگذار نسبت به حمایت‌های تساهل‌مدارانه از دستگاه‌های اجرایی قابل جست‌وجو است. فزون‌تر، نگاه پسینی به بحران‌های سیاسی و غفلت از بسترهای همیشه حاضر آن در جامعه می‌تواند ما را با رویدادهایی به طور دوره‌ای تکرارشونده روبرو سازد که تلاشی برای حل یا کاهش زمینه‌های اجتماعی بروز آن صورت نمی‌گیرد. بر این اساس، حفظ نظام بر پاسداشت ارزش‌های متعالی مردمی اتکا دارد که پایه‌های مشروعیت‌بخش آن را تشکیل می‌دهند. این امر سهیل‌انگاری‌های مصلحت‌اندیشانه را در برخورد با کاستی‌های نهادهای دولتی در ایفای وظایف بر نمی‌تابد. انباشت انتظارات همگانی در صورت مواجهه با قانون‌شکنی‌های رسمی افراد و گروه‌های خاص می‌تواند مخاطرات جدی به همراه داشته باشد.

دوم؛ ارایه اطلاعات درست و غیرجانبدارانه از حوادث و رویدادهای جاری شامل چرایی و چگونگی اقدامات مخالف‌آمیز، آمارها در مورد کشته‌شدگان و مصدومان، علت بازداشت‌ها، تعداد پرونده‌های ارجاع شده به دادگاه‌ها و توأم با آن، پاسخگویی صحیح دولتمردان و دستگاه‌های اطلاعاتی و رسانه‌ای رسمی به افکار عمومی می‌تواند از بی‌اعتمادی عمومی به منابع خبری داخلی فروکاسته و به موازات آن، تاثیرگذاری شبکه‌های اطلاع‌رسانی خارجی را بی‌اثر یا کم‌اثر سازد. بررسی منابع تغذیه‌گر اطلاعاتی کنش‌گران در جریان حوادث اخیر و به موازات آن، پس از این حوادث تا زمان کنونی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در پژوهش‌های دانشگاهی است. این امر می‌تواند برای تصمیم‌سازان عرصه فرهنگ و سیاست جامعه مفید بوده و آنان را از اتکای بر خودساخته‌های فریبنده‌رهایی بخشد.

سوم؛ محدود شدن اتهامات افراد و گروه‌های سیاسی دخیل در رویدادهای مخالفت‌آمیز به جرائم عینی، کم‌دامنه و اثبات‌شدنی می‌تواند به جذب سیاسی همه شهروندان درون یک نظام کارآمد سوق یابد. گسترش دامنه اختلاف‌های سیاسی با برچسب تشویش‌آدهان عمومی، اقدام علیه امنیت ملی، اخلال در نظم عمومی و مانند آن به معترضان پیامد اجتناب‌ناپذیر تداوم و تعمیق شکاف بین دولت و جامعه را به همراه دارد.

چهارم؛ پرهیز از اظهارنظرهای احساسی و شتاب‌زده مقامات دولتی و توأم با آن، اظهارات و سیاست‌های خردمندانه می‌تواند از گسترش دامنه اعتراض‌ها فروبکاهد؛ همان‌گونه که بزرگ‌نمایی غیرواقعی خطاهای احتمالی و جست‌وجوی وابستگی‌های افراد و گروه‌های سیاسی وفادار به بیگانگان به اقناع همگانی رهنمون خواهد شد و فزون‌تر، ضریب اعتماد سیاسی جامعه را کاهش می‌دهد.

پنجم؛ لازم است پژوهشگران و کارشناسان حوزه‌های متفاوت اجتماع و سیاست شرایط کنونی جامعه را رصد کرده و با ارایه نظرسنجی‌های منظم دوره‌ای، میزان اعتماد سیاسی شهروندان را به نظام سیاسی، نهادهای حکومتی و سیاست‌های رسمی نشان دهند. این امر می‌تواند به کاستن از شکاف بین انتظارات و سیاست‌ها منجر شده و اجازه ندهد تا سیاست‌ها و سیاستمداران به طور روزافزون از خواست‌های همگانی فاصله بگیرند. پیامد مستقیم این شکاف با بروز بحران‌های دامنه‌دار و گسترده نمایان می‌شود.

ششم؛ بحران‌های اجتماعی ریشه در شرایط ساختاری و تصمیم‌های سیاسی کلان دارد. هرگونه اقدام جهت تغییر شرایط باید در عزم تصمیم‌سازان جست‌وجو گردد. فارغ از تحلیل‌های توهم‌آمیز و استنادسازی‌های تخیلی، فروکاستن از بحران‌های اجتماعی بادوام و غیرمقطعی نیازمند تحول جدی در ساختار تصمیم‌سازی، منابع اطلاعاتی و چگونگی نگرش به پایه‌های مشروعیت‌بخش نظام سیاسی است.

هفتم؛ بها بخشیدن به حوزه عمومی و مشارکت عمومی از طریق گفتگوهای عقلانی در شبکه‌های اجتماعی واقعی و مجازی پیش شرط لازم برای غلبه بر خشونت و دست‌یابی به هرگونه اجماع و توافق همگانی در جامعه است. غیریت‌سازی‌های مستمر و دوپارگی‌های ایدئولوژیک ثمری جز ایستایی جامعه در وضعیت اضطراری و بحران‌زایی همیشگی نخواهد داشت. حفظ جمهوریت در شرایط منتهی به صندوق‌های آرا نیز قابل ردیابی است. اجماع همگانی بر تخلف‌های قانونی مستلزم نقش‌آفرینی سازوکارهای نظام نهادینه مردم‌سالار است.

۵. فرجام سخن

با توجه به تحولات روزافزون در دنیای مجازی، و حرکات اعتراضی مردم نسبت به حکومت‌ها، امروزه دیگر مردم نسبت به حکومت‌ها بی‌تفاوت نبوده و با شبکه‌های اجتماعی به دنبال ارتقا سطح آگاهی خود و اعتراض نسبت به وضعیت موجود هستند. مردم با استفاده از این تکنولوژی به دنبال برآورده کردن خواسته و نیازهای خود می‌باشند. در جهان کنونی، این خواست و نیاز در ابراز هویت خود در برابر دیگران تبلور می‌یابد. گاهی این دیگران، تبدیل به خود حکومت‌های حاکم بر مردم می‌شوند. اگر یک حکومت نتواند مردم خود را برای ابراز

هویت‌های مختلفشان کمک کند، ناگزیر خواهد بود که با اعتراضات مردم خود مواجه شود. اعتراضاتی که مردم در آن هویت‌ها را به شکل‌های متفاوت ابراز می‌کنند. این جنبش‌ها در غیاب دستاوردهای سیاسی ملموس، به حوزه فرهنگ عمومی دسترسی مناسبی پیدا می‌کنند تا بتوانند از طریق جذب گسترده حامی در زمینه مسائل سیاسی تاثیرگذار باشند. آن‌ها از شبکه‌ها و فضای مجازی بهره می‌گیرند تا کنش‌های هویتی را در اجتماع شکل دهند. این نوشتار کوشیده است تا با نگاهی مقایسه‌ای، چگونگی ارتباط بین شبکه‌های مجازی و جنبش‌های اجتماعی جدید در تحولات اجتماعی و سیاسی ۲۰۰۹ در ایران و ۲۰۱۲ در انگلستان را مطالعه نماید. بدین لحاظ، پس از بررسی مفهومی جنبش‌های اجتماعی جدید و کنش‌های هویتی، این دو متغیر در دو کشور مورد مطالعه به بحث گذاشته شد.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در هر دو کشور مردم برای ابراز وجود و خواسته‌های خود در موقعیت‌های مختلف دست به کنش‌های هویتی می‌زنند. این کنش‌ها، فارغ از نیازهای سیاسی و اقتصادی، از اهمیت بسیاری برای کنش‌گران برخوردار است. در این میان، شبکه‌های اجتماعی مجازی به افزایش توانش ارتباطی کنشگران یاری می‌رساند. سه اصل هویت مشخص، مخالفت و عمومیت به مثابه اصول سه‌گانه شکل‌گیری این جنبش‌ها قابل ردیابی است. بر این اساس، جنبش‌های اجتماعی جدید با محوریت بخشیدن به کنش‌های هویتی، تلاش می‌کنند تا از شبکه‌های مجازی در راستای چیرگی بر کنترل اجتماعی الگوی فرهنگی، سازمان‌یابی جنبش‌های اجتماعی و گسترش اعتراض‌های مدنی بهره ببرند. این جنبش‌ها، در غیاب دستاوردهای سیاسی ملموس، به حوزه فرهنگ عمومی دسترسی پیدا می‌کنند تا بتوانند از طریق جذب گسترده حامی در زمینه مسائل سیاسی تأثیرگذار باشند. در این راستا، مدل مفهومی با این هدف طراحی شده است تا کنش‌های هویتی و جنبش‌های اجتماعی جدیدی را که این کنش‌ها درون آنها نقش‌آفرینی می‌کنند، شناسایی و بررسی کنیم. راهکارهای عملی این پژوهش می‌تواند برای پی‌شگیری از این حوادث در آینده مورد استفاده سیاست‌گذاران کلان قرار گیرد. به موازات آن، پژوهش کنونی می‌تواند دریچه‌ای کوچک به سوی مطالعات ارزشمند سیاسی ایران در آینده بگشاید. هر یک از همسانی‌ها و ناهمسانی‌های کنشی و کنشگران به تفکیک می‌تواند در قالب یک موضوع پژوهشی دنبال شده و با کندوکاو عمیق و اندیشمندانه در فضایی کاملاً علمی مورد مطالعه قرار گیرد.

منابع

- اطلس جامع گیتاشناسی. (۱۳۸۷). اطلس جامع گیتاشناسی. طرح و تهیه کار توگرافی رایانه ای و چاپ از موسسه جغرافیایی و کار توگرافی گیتاشناسی. زیر نظر سعید بختیاری. تهران: نشر موسسه جغرافیایی و کار توگرافی گیتاشناسی. چاپ اول.
- بل، دیوید. (۱۳۸۹). در آمدی بر فرهنگ‌های سایبر، ترجمه: مسعود کوثری و حسین حسینی. تهران: انتشارات جامعه شناسان.
- پژوهشنامه هویت اجتماعی. (۱۳۸۸). پژوهش نامه هویت اجتماعی، شماره ۴۹، اسفند، معاونت پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی مرکز تحقیقات استراتژیک.
- تاجیک، محمدرضا. (۱۳۷۷). فرانوگرایی، غیریت و جنبش‌های نوین اجتماعی. نشریه گفتمان، شماره ۱.
- تورن، آلن. (۱۳۸۰). نقد مدرنیته. ترجمه مرتضی مردی‌ها، تهران: نشر گام نو.
- جنکینز، ریچارد. (۱۳۹۱). هویت اجتماعی. ترجمه تورج یاراحمدی. تهران: انتشارات پردیس دانش. جهاننگلو، رامین. (۱۳۷۲). گفتگو با آلن تورن. مجله گفتگو. آذرماه، پاریس.
- حسین زاده، فهیمه. (۱۳۸۶). جنبش‌های اجتماعی نوین، تهدید یا فرصت. سیاست داخلی، سال اول، شماره دوم.
- خانیکی، هادی، و بصیران جهرمی، حسین. (۱۳۹۲). کنشگری و قدرت در شبکه‌های اجتماعی مجازی. مطالعه کارکردهای فیس بوک در فضای واقعی. فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۶۱.
- دلپورتا، دوناتلا و دیانی، ماریو. (۱۳۸۴). مقدمه‌ای بر جنبش‌های اجتماعی. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: انتشارات کویر.
- زاهد زاهدانی، سیدسعید. (۱۳۸۶). نظریه‌ای در مورد جنبش‌های اجتماعی (با توجه به اصالت فرد- جمع- رابطه). دانشگاه شیراز، بخش جامعه شناسی، آبان.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۸). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سردارنیا، خلیل الله. (۱۳۸۸). تأثیر اینترنت بر درگیرشدگی مدنی شهروندان. فصل نامه پژوهش ارتباطی، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان.
- شفیعی، محمود. (۱۳۸۹). جامعه شناسی سیاسی ایران (مبثنی بر نظریه کنش ارتباطی). تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.

- صالحی امیری، رضا. (۱۳۸۷). مجموعه مقالات همایش چالش‌های اجتماعی ایران. به کوشش سید جواد نگارنده و زهرا رضایی، تهران: نشر مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- صالحی امیری، رضا. (۱۳۸۹). مجموعه مقالات کنکاشی در هویت ایرانی. به کوشش ابراهیم حاجیانی، تهران: نشر مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- ضیایی‌پرور، حمید. (۱۳۸۸). ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی. نشریه *استاندارد*، شماره ۲۱۰، بهمن. عقیلی، سیدوحید و پوری، احسان. (۱۳۹۰). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر ارتباطات بین فردی کاربران. نشریه *فرهنگ ارتباطات*، شماره ۳، پاییز.
- قانع‌راد، محمدامین و خسروخاور فرهاد. (۱۳۸۶). جنبش‌های اجتماعی جدید، پایان مبارزه برای رفاه و سیاست اجتماعی. فصلنامه علمی پژوهشی *رفاه اجتماعی*، سال ششم، شماره ۲۵.
- قاسمی، محمدعلی. (۱۳۸۶). جنبش‌های جدید اجتماعی: مطالعه موردی آذربایجان، فصلنامه *مطالعات راهبردی*، سال دهم، شماره اول، بهار.
- کالهن، کریج. (۱۳۸۹). نظریه اجتماعی و سیاست‌های هویت. ترجمه: محمدقلی پور و علی محمدزاده، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- گریفیتس، مارتین. (۱۳۹۰). دانشنامه روابط بین الملل و سیاست جهان. ترجمه علی رضا طیب تهران: نشر نی.
- گودوین، جف و جاسپیر، جیمز. (۱۳۹۳). جنبش‌های اجتماعی: مفاهیم حیاتی در جامعه‌شناسی. مترجمان: سعید حاجی ناصری و فریدالدین حسینی مرام. تهران: نشر میزان.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی. با همکاری کارن برد سال، ترجمه، حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- لارنا، انریک و جانستون، هانک. (۱۳۸۹). جنبش‌های نوین اجتماعی. مترجمان محمد کمال سروریان و علی صبحدل تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- لطف‌آبادی، حسین. (۱۳۸۵). آموزش شهروندی ملی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش‌آموزان. *نوآوری‌های آموزشی*، شماره ۱۷، پاییز.
- محمدپور لیما، هرمز. (۱۳۸۸). نگاهی جامعه‌شناختی به هویت. قم: انتشارات ملینا.
- محمدی، اسعد. (۱۳۸۵). تاملی جامعه‌شناسی بر جنبش‌های جدید اجتماعی. زریبار، سال دهم، بهار شماره ۶۰.
- مک دونالد، کوین. (۱۳۸۶). معرفی و نقد آثار آلن تورن. ترجمه داود حیدری، رشد علوم اجتماعی، دوره ۱۱، شماره ۲، زمستان

مک لین، ایان. (۱۳۸۷). فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد. ترجمه حمید احمدی، تهران: نشر میزان
 نش، کیت (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی سیاسی معاصر: جهانی شدن، سیاست و قدرت. ترجمه
 محمدتقی دلفروز. تهران: نشر کویر

نش، کیت و اسکات، آلن (۱۳۸۸)، راهنمای جامعه‌شناسی سیاسی، جلد اول، مترجمان محمدعلی
 قاسمی و قدیر نصری، تهران: نشر پژوهشکده مطالعات راهبردی
 نیکانلو، سایه. (۱۳۸۸). نقش فناوری‌های نوین در انتخابات. نشریه تحلیلگران اطلاعات، شماره ۲۲،
 تیر.

واعظی، محمود. (۱۳۹۲) الف. بحران‌های سیاسی و جنبش‌های اجتماعی در خاورمیانه: نظریه‌ها
 و روندها. تهران نشر وزارت امور خارجه.

واعظی، منصور. (۱۳۹۲) ب. ایرانیان و اینترنت: سنجش وضعیت بهره‌برداری از اینترنت در سال
 ۱۳۹۲ و بررسی روند آن در سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲. تهران: انتشارات نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور
 و موسسه انتشارات کتاب نشر.

هیوود، اندرو. (۱۳۹۱). سیاست. ترجمه عبدالرحمن عالم. تهران: نشر نی.

Anonymous, (2011), **What's Behind The UK Riots?**,
[Http://Search.Proquest.Com/Docview/895810313?Accountid=985](http://Search.Proquest.Com/Docview/895810313?Accountid=985)

Bridges, Lee(2012), **Four Days In August: The UK Riots**, Race Class July–
 September 2012 Vol. 54 No. 1 1-12, Doi: 10.1177/0306396812446564

Chernykh, Svitlana, (2014), **When Do Political Parties Protest Election Results?**,
 Comparative Political Studies, Vol. 47(10) 1359–1383

Cleveland, JOHN W. (2003), **Does The New Middle Class Lead Today's Social
 Movements?**, Critical Sociology, Volume 29, Issue 2 Also Available Online, Koninklijke
 Brill NV, Leiden

Dennis,Alex & Canvanagh,Allison (2012), **Framing The Riots**, Capital & Class,
 October 2012 Vol. 36 No. 3 375-381, Doi:
 10.1177/0309816812453599

Ems, Lindsay, (2014), **Twitter's Place In The Tussle:How Old Power Struggles Play
 Out On A New Stage**, Media, Culture & Society, Vol. 36(5) 720–731 Sagepub.Co.Uk/
 DOI: 10.1177/0163443714529070

Fadaee, Simin(2011), **Environmental Movements In Iran: Application Of The New
 Social Movement Theory In The Non**, Social Change, 41(1) 79–96 European Context,
 SAGE Publications DOI:10.1177/004908571104100104

Ishkanian, Armine(2014), **Neoliberalism And Violence: The Big Society And The
 Changing Politics Of Domestic Violence In England**, Critical Social Policy
 Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav, DOI: 10.1177/0261018313515973
 Csp.Sagepub.Com, P 333–353

Kaya, Ibrahim (2007), **Identity Politics: The Struggle For Recognition Or Hegemony?**, East European Politics And Societies, Vol. 21, No. 4, Pages 704–725. ISSN 0888-3254, DOI: 10.1177/0888325407306989

Kelsey, Darren(2015), **Defining The ‘Sick Society’:Discourses Of Class And Morality In British Rightwing Newspapers During The 2011 England Riots**, Capital & Class, 2015, Vol. 39(2) 243–264, Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav, DOI:10.1177/0309816815583393

King, Debra S. (2006), **Activists And Emotional Reflexivity: Toward Touraine’s Subject As Social Movement**, Sociology, Volume 40(5): 873–891, DOI: 10.1177/0038038506067511

Langman, Lauren(2013), **Occupy: A New New Social Movement**, Current Sociology, 61(4) 510–524, Reprints And Permissions: Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav, DOI: 10.1177/0011392113479749

Lightowers, Carly L. (2014), **Let’s Get Real About The ‘Riots’: Exploring The Relationship Between Deprivation And The English Summer Disturbances Of 2011**, Critical Social.Policy, P:89–109

Miles, Steven(2015), **Young People, Consumer Citizenship And Protest: The Problem With Romanticizing The Relationship To Social Change**, Young 23(2) 101–115,Sagepub.In/DOI:10.1177/1103308815569392

Morady, Farhang (2010), **Who Rules Iran? The June 2009 Election And Political Turmoil**, Capital & Class, 35(1) 39–61, Reprints And Permission: Sagepub.Co.Uk/ DOI: 10.1177/0309816810393940

Neumayer, Christina & Staled, Gitte(2014), **The Mobile Phone In Street Protest: Texting, Tweeting, Tracking, And Tracing**, Mobile Media & Communication, Vol. 2(2) 117–133 Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav DOI:10.1177/2050157913513255

Pattnaik, Binay Kumar & Panda, Biswambhar (2005), **Perceiving The Role Of Grassroots Ngos: From The New Social Move Men T Perspective**, Socinl Change: September 2005: Vol. 35 NO. 3

Peterson, Abby & WahlstroˆM, Mattias & Wennerhag, Magnus (2015), **European Anti-Austerity Protests - Beyond “Old” And “New” Social Movements?**, Acta Sociologica, 1–18, Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav DOI:10.1177/0001699315605622

Reed, Randall W. (2014), **Emerging Treason? Politics And Identity In The Emerging Church Movement**, Vol. 2(1) 66–85 Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav, DOI:10.1177/2050303214520777

Reiter, Bernd (2011), **What’s New In Brazil’s “New Social Movements”?**, Latin American Perspectives, Issue 176, Vol. 38 No. 1, January 2011 153-168, Doi: 10.1177/0094582x10384218

Russell, Adrienne(2005), **Myth And The Zapatista Movement: Exploring A Network Identity**, New Media & Society, London, Thousand Oaks, Ca And New Delhi, Vol7(4):559–577 [Doi: 10.1177/1461444805054119]

The Week(2011), **What Caused The London Riots? 5 Theories**,
[Http://Theweek.Com/Article/Index/218125/What-Caused-The-London-Riots-5-Theories](http://Theweek.Com/Article/Index/218125/What-Caused-The-London-Riots-5-Theories)

Treadwell, James & Briggs, Daniel & Winlow, Simon & Hall, Steve (2013),
Shopocalypse Now: Consumer Culture And The English Riots Of 2011, British Journal
 Of Criminology, (2013) 53 (1): 1-17

Tucker, Kenneth H. (2005), **From The Imaginary To Subjectivation:Castoriadis
 And Touraine On The Performative Public, Sphere**, Thesis Eleven, Number 83,
 November 2005: 42–60 SAGE Publications DOI:10.1177/0725513605057136

Vanden, Harry E. (2007), **Social Movements, Hegemony, And New Forms Of
 Resistance**, Latin American Perspectives, Issue 153, Vol. 34 No. 2, March 2007 17-30,
 Doi: 10.1177/0094582x06299082

Wall, Melissa A. (2007), **Social Movements And Email: Expressions Of Online
 Identity In The Globalization Protests**, New Media & Society, Vol9(2):258–277,
 Sagepub.Co.Uk/ Doi: 10.1177/1461444807075007

Zavestoski, Stephen(2009), **The Struggle For Justice In Bhopal A New/Old Breed
 Of Transnational Social Movement**, Global Social Policy,
[Http://Www.Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav](http://Www.Sagepub.Co.Uk/Journalspermissions.Nav) 1468-0181 Vol. 9(3): Pp 383–407;
 343643;Doi:10.1177/1468018109343643.

**A Sociological Study of the Function of Identity
Interactions in New Social Movements
(Case Study: Identity Interactions in Iran and England)**

Mahdi Baratalipour, Mohammadreza Amani

Received: 28 May 2015

Accepted: 04 December 2017

Nowadays, the connection between cyberspace and the society has an effect on local and national protests and it leads to dramatic changes in official cultures. By this, we mean that social networks have become toolkits for social movements through which the protesters define and express their identity. In the absence of concrete political achievements, these movements gain access to the domain of public culture in order to emerge influential through widespread attraction of advocates. They use cyberspace and social networks to form identity interactions in the society. With the use of comparative method, this survey attempts to provide an answer to the question that how social networks and new social movements are interconnected. A study of Iran's social and political developments of 2009 and England's developments of 2012 reveals that new social movements with an emphasis on identity interactions try to use social networks to overcome the social authority of dominant cultural pattern organize social movements and expand civic protests.

Keywords: *Identity interactions, new social movements, social control, organization of movements, civic protest, Iran, England.*

دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، زمستان ۱۳۹۶

سیاست های راهبردی وکلان

کمیسیون نظارت دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام

کنش های هویتی در جنبش های اجتماعی جدید (مورد مطالعه: جنبش های اعتراضی در ایران و انگلستان)	۱	A Sociological Study of the Function of Identity Interactions in New Social Movements (Case Study: Identity Interactions in Iran and England)	1
مهدی براتعلی پور و محمد رضا امانی		Mahdi Baratalipour, Mohammadreza Amani	
بررسی رابطه علی بین عوامل مؤثر بر آلودگی محیط زیست در ایران طی سال های ۱۳۵۵-۱۳۹۴	۲۷	Exploring the Causal Relationship between Effective Factors on Environmental Pollution in Iran (1977-2015)	27
آناهیتا روزی طلب، عبدالکریم حسین پور		Anahita Rouzitalab, Andolkarim Hosseinpour	
فرضیه صادرات منجر به رشد: بررسی تجربی بخش صنعت به صورت کل و به تفکیک زیر بخش ها در ایران	۴۷	Export-Led Growth Hypothesis: Empirical Evidence of Industry Sector in Aggregate and Sub-Sectors Level in Iran	47
مهدیه رضاقلی زاده، مجید آقایی		Mahdieh Rezagholizadeh, Majid Aghaei	
ارزیابی عوامل مؤثر بر هم زمانی ادوار تجاری (مقایسه ایران با کشورهای منتخب حوزه منا)	۶۷	Evaluation of the Effective Factors on Business Cycle Synchronization, (Comparison of Iran and Selected Countries in MENA)	67
سارا قبادی، مریم گوزاری		Sara Ghobadi, Maryam Gozari	
تأثیر اجرای سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی بر عملکرد مالی شرکت های دولتی	۹۳	Implementation Impact of Article 44 of the Constitution on the Governmental Companies Financial Capability (Case Study: Tehran Oil Refining Company)	93
غلامحسین محرم پور، حمید فهیمی		Qolambossein Mahrampour, Hamid Fahimi	
بررسی رابطه اقتصاد کلان بر بازارهای مالی ایران (مطالعه موردی بازار بورس اوراق بهادار تهران)	۱۱۱	Effects of Macroeconomic Variables on Financial Market in Iran (Case Study of Tehran Stock Exchange)	111
اعظم محمدزاده، محمدنبی شهبکی تاش، رضا روشن		Azam Mohammadzade, Mohammadnabi SHahiki Tash, Reza Roushan	
تأثیر اعتبارات هزینه ای و تملک دارایی سرمایه ای دولت در آموزش عالی بر تولید ناخالص داخلی	۱۳۵	Investigation the Impact of Cost Credits and Government Capital Asset Acquisition Credits in Higher Education on GDP	135
ویدا وره رami، مرتضی عبدالمی		Vida Varahrami, Morteza Abdollahi	
چالش انرژی های فسیلی و تبیین لزوم سرمایه گذاری بر انرژی های تجدیدپذیر در ایران	۱۵۳	Fossil Energy Challenge and Necessity of Investment in Renewable Energies in Iran	153
قاسم ترابی، فرشته پیام		Ghasem Torabi, Fereshte Payam	